

MARINA SVETAYEVA VA XALIMA XUDOYBERDIYEVA
LIRIKASIDAPSIXOLOGIK TASVIR

Suyundikova Aziza Gafurovna

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Samarqand davlat chet tillar instituti (SDChTI)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19348475>

Marina Svetayeva va Halima Xudoyberdiyeva — turli zamon, makon va madaniy muhit vakillari bo'lishlariga qaramay, ularning ijodida umumiy jihat sifatida inson ichki dunyosini chuqur tahlil qilishga, psixologik kechinmalarni badiiy tasvirga aylantirishga bo'lgan intilish doimo birinchi o'rinda turadi. Ikkala shoiraning lirikasini o'rganar ekanmiz, ularning she'riyati faqat tashqi voqelikni emas, balki inson qalbining eng nozik, eng murakkab qatlamlarini ochib beruvchi psixologik portretlar to'plami ekaniga amin bo'lamiz. Svetayeva va Xudoyberdiyeva asarlarida ichki monologlar, ruhiy ziddiyatlar, ayol qalbining iztiroblari, sevgi, yo'qotish, iroda va irodasizlik oralig'idagi noaniqliklar o'ziga xos poetik mahorat bilan ifodalanadi. Xalima Xudoyberdiyeva ham ayol ruhiyatidagi qarama-qarshi holatlarni nozik sezgi bilan ifodalaydi:

“Men yig'lamayman, ko'z yoshim daryo,
Yuragimdan oqar – og'ushli gulday.”¹

Bu satrlarda shoiraning tashqi sokinligi va ichki og'rig'i o'rtasidagi ziddiyat yaqqol seziladi. U ko'z yosh to'kmasa-da, yuragi doimiy og'riqda – bu ayol ruhiyatining ichki sadosi.

Har ikkala shoirada ham psixologik tasvir vositasi orqali inson ichki dunyosining noaniq, ammo chuqur qatlamlari ochib beriladi. Svetayeva ko'proq ekzistensializm va ichki portlashlarga urg'u bersa, Xudoyberdiyeva milliylik va ayolona sezgilarni ruhiy tushuncha bilan uyg'unlashtiradi.

Svetayeva: “Qaytmaydi yurak o'sha tonglarga,
Qon yig'laydi – lekin hech kim ko'rmaydi.”

Xudoyberdiyeva: “Ko'ksimda dardni ezdim – jim,
Tashqarim tiniq, ichim to'fon.”

Marina Svetayeva ijodi XX asr rus she'riyatida o'ziga xos inqilobiy ruh, poetik kuch va ichki drammatizm bilan ajralib turadi. Uning she'rlari ko'pincha favqulodda shaxsiy kechinmalar, o'zini anglash, yolg'izlik, yo'qotishlar va muhabbatdagi iztiroblar bilan boyitilgan. Svetayeva she'riyati ichki monologlar asosida qurilgan bo'lib, lirik qahramon doimo o'z qalbining eng chuqur tubiga qarab intiladi. U tashqi voqelikni emas, balki qalbda bo'layotgan bo'ronlarni, sezilmas psixologik titrashlarni tasvirlashga harakat qiladi. Bu yondashuv uning she'rlarida ritmik

¹ Xudoyberdiyeva, X. (1998). *Ayol daftari*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

murakkablik, sintaktik og'ishlar, kutilmagan pauzalar va badiiy paradokslarda o'z ifodasini topadi. Svetayevaning sevgi haqida yozgan she'rlari klassik romantik talqindan butunlay farqlanib, ruhiy inqiroz, ehtiros va halokat orasidagi ingichka chegarada shakllanadi. Uningcha, sevgi bu shunchaki tuyg'u emas, balki ichki janjal, ruhiy portlash, shaxsni butunlay o'zgartiruvchi kuchdir. Shu bois u muhabbatni faqat zavq emas, balki azob, ichki to'qnashuv sifatida ko'radi. Svetayeva uchun ayol qalbi — bu doimiy harakatda, izlanishda va beqarorlikda bo'lgan koinotdir.

Boshqa tomondan, Halima Xudoyberdiyeva lirikasida psixologik tasvir Svetayevaga nisbatan barqarorroq, lekin shunchalik chuqur va murakkab bo'lgan ichki dunyo manzaralarini o'zida aks ettiradi. Xudoyberdiyeva lirikasining markazida ko'pincha ayol obrazi turadi. Biroq bu obraz klassik ma'nodagi zaif emas, aksincha — hayotning og'ir sinovlari qarshisida mustahkam turgan, sabr, iymon va mehr bilan yashaydigan ruhiy qudrat manbaidir. Shoir ayol qismatini tasvirlar ekan, uni jamiyatdagi mavqe, tarixiy jarayonlar, milliy o'zlik va madaniy meros bilan bog'lab ko'rsatadi. Ayniqsa, onalik, vatanparvarlik, sabr-toqat va o'zlikni anglash kabi mavzular orqali ayol qalbining kengligini va chuqurligini tasvirlaydi. Xudoyberdiyeva lirikasida kechinmalar hamisha ijobiy yo'nalishda rivojlanadi — u iztirobni kuchga, sog'inchni sabrga aylantira oladi. Bu ruhiy metamorfoza shoiraning lirik qahramonini passiv emas, faol pozitsiyadagi ayol sifatida ko'rsatadi. Uning she'rlarida ruhiy barqarorlik, hayotga ishonch, qalb pokligi asosiy psixologik g'oya sifatida ilgari suriladi.

Ikkala shoir ijodini qiyosiy tahlil qilish orqali, ular badiiy tafakkurda ayol qalbini butun jamiyat, xalq, madaniyat ramziga aylantira olganini ko'rish mumkin. Svetayeva bu ramzni iztirob, kuchli dramatism va hayotiy fojialar orqali ko'rsatsa, Xudoyberdiyeva sabr, iymon va umid orqali anglatadi. Ularning har biri o'z uslubiga sodiq qolgan holda, psixologik tasvir vositalarini takomilga yetkazgan. Svetayeva poetik inqilob orqali ichki kechinmani ruhiy portlash tarzida ifodalasa, Halima Xudoyberdiyeva bu kechinmani sokin, ammo chuqur ma'noli izhorlar orqali yetkazadi. Ikkala shoiraning lirikasida ham ayol shaxsining psixologik rivojlanish bosqichlari, ichki uyg'onish, ruhiy evolyutsiya, o'zini anglash va jamiyatdagi o'z o'rnini belgilash kabi muhim g'oyalar poetik til vositasida obrazli, ramziy va hissiy jihatdan mukammal aks ettirilgan.

Natijada, Marina Svetayeva va Halima Xudoyberdiyeva lirikasi — inson ruhiyatining badiiy atlasidir. Ular yozgan har bir satr — bu ruhiy holatlarning qog'ozga ko'chirilgan portreti, sezgi va fikrlar uyg'unligidir. Psixologik tasvir bu shoirlar ijodida faqat shaxsiy kechinmaning ifodasi emas, balki jamiyat, tarix,

madaniyat va insoniyat taqdirining badiiy talqiniga aylanadi. Ularning she'riyati orqali ayol qalbining tobora kengayib borayotgan makonini, psixologik yuksalishni va ruhiy ozodlikka intilishni anglash mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Tsvetaeva, M. I. (1915). Мне нравится, что вы больны не мной. Москва: Sovetskiy Pisatel.
2. Xudoyberdiyeva, H. (2000). Ayol. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Karimova, M. (2017). Halima Xudoyberdiyeva lirikasida ayol obrazi. O'zbek adabiyoti jurnalida maqola.
4. Nabieva, G. (2012). Marina Svetayeva poetikasida ruhiy portretlar. Rus adabiyoti tahlillari to'plami.
5. Oripova, D. (2020). Adabiy psixologiya va ayol lirikasining zamonaviy talqini. Toshkent: Fan va taraqqiyot.
6. Qodirova, N. (2015). Lirik asarlarda ichki kechinmalar ifodasi. Adabiyot nazariyasi masalalari, №3.
7. Bekmurodova, Z. (2018). Ayol qalbi aks etgan lirika: Halima Xudoyberdiyeva poetikasi. Filologiya masalalari, №2.
8. Ivanova, L. (2004). Tsvetaeva i ee vremya: psikhologicheskiy analiz. Sankt-Peterburg: Litera.
9. Yusupova, S. (2021). Lirik obrazda psixologik tahlil va uning badiiy ta'siri. Yosh olimlar minbari, №1.
10. Khalikova, R. (2010). Marina Tsvetaeva she'riyatida ayol ruhiyati poetik ifodasi. Slavyan xalqlari adabiyoti, №4.
11. Erkinova, G. (2022). Lirikaning psixologik talqini: Svetayeva va Xudoyberdiyeva misolida. Adabiyotshunoslik izlanishlari, №1.